

njegovih zamenika; opozicija će jednostavno teže da se odluči da puca na žene.

Politička moć se ne iskazuje samo na ravni izvršne i zakonodavne vlasti; mnoge odluke donose i u mnogobrojnim ograncima javnih službi. U Americi 1961., kada je predsednik Kennedy ustanovio prvu Komisiju za status žena, oko 1 posto ljudi na visokim položajima činile su žene. 1967. godine, taj procenat bio je 3,7, a 1972. iznosio je 4,0 — što predstavlja dokaz održavanja političke nemoći žena.

Popularno tumačenje ženskog odsustva iz viših slojeva političke moći *Jane Jacqueline (Džejn Žaket)* je nazvala **nedovoljna maskulinizacija**: *'Samo kad bi žene bile više nalik muškarcima (da su bolje obaveštene, da imaju veći osećaj za efikasnost, da se više bave stvarnim svetom) smatraju zastupnici tog mišljenja, problem ženskog odstupanja od muških normi učestvovanja bio bi rešen'* (Jacquette, 1974., str. XVIII).¹ Prema ovom shvatanju diskriminacija žena leži u samim ženama.

Međutim, žene ne stižu tamo gde jesu niti uspevaju da stignu tamo gde žele u vakuumu. Alternativna teorija smatra da diskriminacija žena deluje na svakoj ravni političkog procesa da bi izvela opšte pravilo da *žena nema tamo gde ima političke moći* (Stacey i Price, 1980., str. 2). Jednu svomografsku studiju u prilog ove teorije ponudila je *Jill Hills* (1978) u svom osvrtnu na žene u britanskoj Laburističkoj i Konzervativnoj partiji. Koristeći tri pokazatelja broj žena na svim nivoima partijskih hijerarhija, broj ženskih kandidata na opštinskim i opštim izborima, i broj *»neosvojivih«* fotelja za koje se žene bore, Hills pokazuje da značajne predrasude protiv žena deluju u cilju njihovog isključenja sa viših lestnica političke moći.

Oko 40 posto članova Laburističke stranke i 50 posto konzervativaca čine žene. Ipak, žene nisu predstavljene u toj razmeri u Opštem upravnom komitetu Laburističke partije, ni u Konstitutivnom izvršnom sa-

opštih izbora 1979., *Keneth Harris* je pitao *Margaret Thatcher* šta misli o shvatanju po kojem će zbog njenog vodstva Konzervativna partija izgubiti glasove koje bi zadržala da je vodi muškarac:

Zavisi od toga ko je žena, zavisi od toga ko je muškarac... Naravno, neki ljudi su opterećeni predrasudama. Po meni, oni ne uočavaju da žena može sakupiti mnogo glasova koje njena partija inače ne bi dobila. Zašto? Zato što mnogi ljudi, muškarci kao i žene, misle da žene mogu imati kvalitete nedostupne muškarcima. Ja sama idem u kupovinu. Znam sa čim sve žene treba da se suoče...

Ženski pristup problemima je mnogo praktičniji, to vam mogu reći. Znate, kad ste žena, ponekad posle duge diskusije kažete: »Dobro, da presečemo isprazne priče: šta to praktično znači?« Gdu Tacher se, naravno, pitali — kao i sve takve žene — da li je morala da žrtvuje svoju porodicu da bi stigla do vrha.

Nisam ušla u politiku dok deca nisu napunila šest godina. Uvek smo mogli zajednički da počnemo dan, i isticala sam kako je važno da se vratim kući kad se i ona vraćaju iz škole, tako da sam ih videla pre odlaska na spavanje... I bila sam vrlo srećna. Ako su deca bila bolesna, to je uvek bilo subotom. (Observer, 18. februar 1979).

Sedamdeset godina posle sifrazetske militantnosti, stanje žena u politici je, blago rečeno, razočaravajuće. Ženski aktivizam je danas možda manje upadljiv, barem u Britaniji, nego što je to ikad bio. A bio je vrlo upadljiv tokom većeg dela naše istorije. *»Svi preokreti u javnosti obično počinju burnim negodovanjem žena«*, pisao je *Leicester Journal* 1800. (citirano prema Stevenson, 1974., str. 49). Mnoga od njih bila su usredsređena na pitanje povećanja cena i nepravednu raspodelu hrane. Na primer, iste te godine *Leicester Journal* je jadikovao:

Jedan broj žena... produžio je do mlina Gosden, napao mlinara što im daje crno brašno, i zaplenio haljinu koja mu je služila kao odelo...

deklaracija prava žene i građanke

Preambula

Majke, kćeri, sestre, predstavnici nacije, zahtevaju da se konstituišu u nacionalnu skupštinu. Imajući u vidu da su nepoznavanje, zaboravljanje ili prezir prava žene jedini uzroci bede na zemlji i korupcije vladá, odlučile su da izlože putem svečane deklaracije prirodna, neotuđiva i sveta prava žena, kako bi ona, neprestano na umu svih članova društvenog tela, sve i uvek podsećala na njihova prava i dužnosti, kako bi akti vlasti žena i akti vlasti muškaraca u svakom trenutku uporedivi sa ciljem svake političke institucije bili više poštovani, kako bi zahtevi građanki, zasnovani nadalje na prostim inespornim principima, uvek delali u korist održavanja ustava, dobrih običaja i sreće svih.

Shodno tome, pol viši po lepoti, kao i po hrabrosti, po materinskim patnjama, priznaje i proglašava u prisustvu i pod okriljem Svevišnjeg sledeća Prava Žene i Građanke:

Član I

Žena se rada i ostaje u pravima jednaka čoveku. Društvene razlike mogu da budu zasnovane samo na opštoj koristi.

Član II

Cilj svakog političkog udruživanja je očuvanje prirodnih i nezastarivih prava Žene i Muškarca: ta prava su sloboda, svojina, sigurnost, a naročito otpor ugnjetavanju.

Član III

Princip svakog suvereniteta počiva pre svega u Naciji, koja nije ništa drugo do jedinstvo Žene i Muškarca: nijedno telo, nijedan pojedinac, ne mogu da vrše vlast koja se ne bi izričito zasnivala na tom jedinstvu.

Član IV

Sloboda i pravda sastoje se u tome da se drugome da sve što mu pripada. Otuda ostvarivanje prirodnih prava žene nema drugih granica do postojane tiranije koju joj muškarac suprotstavlja; te granice treba da budu reformisane zakonima prirode i razuma.

Član V

Zakoni prirode i razuma zabranjuju sva po društvo štetna delanja: sve što nije zabranjeno tim zakonima, mudrim i bo-

žanskim, ne može se sprečavati, i niko ne može da bude prinuđen da čini ono što oni ne nalažu.

Član VI

Zakon treba da bude izraz opšte volje; sve Građanke i Građani treba da lično ili preko predstavnika doprinesu njegovom donošenju. Sve građanke i građani, budući pre njime jednaki, treba da budu jednako podobni za sve počasti, položaje i javna nameštenja, prema svojim sposobnostima, a bez drugih razlika izuzev njihovih vrлина i obdarenosti.

Član VII

Nijedna žena nije izuzetak; ona može biti optužena, uhapšena i zatvorena u slučajevima određenim Zakonom. Žene se poput muškaraca pokoravaju tom strogom Zakonu.

Član VIII

Zakon ne može da propiše druge kazne do strogo i očigledno neophodnih, i niko ne može da bude kažnjen osim na osnovu Zakona koji je donet i objavljen pre prestupa i zakonito primenljiv na žene.

vetu Konzervativne stranke. Kao delegati na partijskoj godišnjoj konferenciji, žene su bile prisutne sa ne više od 11 posto (laburisti) i 24 posto (konzervativci).² U upravnim telima i telima koja kreiraju politiku ove dve partije, proporcionalna zastupljenost žena varira od 18 posto (Save-todavni politički komitet Konzervativne partije) do 24 posto (Nacionalni izvršni komitet Konzervativne partije). Kao kandidati u izborima za lokalne vlade, žene iz Konzervativne partije obično prolaze bolje od žena iz Laburističke partije, ali za obe grupe zastupljenost retko prelazi 20 posto i obe partije pokazuju sklonost ka ženskim kandidatima gde god postoje male šanse za izbornu pobedu.

Međutim, na ravni kandidata za opšte nacionalne izbore dolazi do masovnog nestanka žena. Između 8 i 10 posto nominacija čine žene. Jednom nominovane, žene imaju relativno dobre izgleda da budu izabrane, međutim, ipak ih većina bude birana da se bori na mestima gde nemaju nikakve izgleda za izbornu pobedu (62 posto kandidata Laburističke stranke u februarским izborima 1977.) Jedna od posledica ovoga je i to da mali broj žena članica parlamenta, i stavljenih na kandidatske liste osvaja sedišta u parlamentu u marginalnim izbornim jedinicama tako da je (kako su i pokazali opšti izbori 1979.) dovoljno relativno malo zanošenje da izbací iz parlamentarnih sedišta nesrazmerno veliki broj žena. Ovo znači da sve dok partije ne budu spremne da kandiduju žene za sigurna mesta, teško da će se povećati broj žena članica parlamenta.

Hipoteza o *»nedovoljnoj maskulinizaciji«*, u tom slučaju, ne uzima u obzir neposrednu predrasudu protiv žena kao političkih aktivista. Ipak, ideja da su žene sasvim iste kao i muškarci (sve se svodi na pitanje ličnosti) nije nepopularna među uspešnim ženskim kandidatima. To se kombinuje sa (donekle protivrečnim) apelom upućenim urođenoj ženskoj pragmatičnosti. U razgovoru objavljenom u listu *The Observer* pre

isekle su je u paramparčad, preteći pri tom kako će ubuduće raditi isto sa stvarima koje pokuša da im podmetne. Amazonská predvodnica ove kavalkade u podsuknjama kasnije je nagradila svoje družbenice likerom u obližnjoj gostionici plativši za to celu gvineju. (Thompson, 1971., str. 82).

Međutim, u osamnaestom i početkom devetnaestog veka politička aktivnost žena sezala je mnogo dalje od pobune zbog hrane. *Lawrence Stone* (1977., str. 377) identifikuje 31. januar 1642. kao prvi slučaj u engleskoj istoriji kada su žene 'preduzele nezavisnu političku akciju nacionalnih razmera kao žene'.³ Cetiristo radnih žena, zanatlija, prodavačica, i radnica koje su trpele teške posledice strukovnog propadanja, obratile su se peticijom Gornjem i Donjem domu zahtevajući promenu ekonomske politike. Kada je gnevni vojvoda od Richmonda viknuo *'Ođvedite ove žene, najbolje bi bilo da imamo ženski parlament'*, potpisnice peticije su ga napale fizički i porazbijale mu kancelariju (Stone, 1977., str. 338). Sledeće godine, stotine žena držalo je članove Donjeg doma kao zatvorenike nekoliko sati, a na kraju su postale tako buntovne da ih je straža napala.

Tradicija ženskog učešća u nacionalnim i unutrašnjim političkim pitanjima nastavlja se u devetnaestom veku. Kako smo videli u prvom poglavlju, upravo su na temelju radničkih ženskih sindikalnih agitacija, posebno u gradovima industrije pamuka u regionu Lancashire, sifrazetkinje uspele da stvore snagu svojih zahteva za pravom glasa. Ako je Laburistička partija danas posebno oštra prema ambicioznim ženama političarima, onda ona negira time vlastitu istoriju, jer je učešće žena u sindikalnoj i radikalnoj politici u devetnaestom i početkom dvadesetog veka, imalo ključnu ulogu u razvoju moderne Laburističke partije. Žene pristalice laburističkog pokreta javile su se više od dvadeset godina pre

radanja moderne Laburističke partije 1900, od *Helen Taylor* (poćerka Johna Stjuarta Milla) do *Annie Besant* koja je organizovala štrajk londonskih supruga 1888. i mnogih drugih. Od 1906. do 1918. postojala je posebna organizacija žena laburista, Ženska laburistička liga, koju je pokrenula *Gda Cawthorne*, supruga dokerskog radnika u Hullu, koja je pisala sekretaru laburističkog Nacionalnog predstavničkog komiteta, *Remsayu MacDonaladu*, žaleći se da s obzirom da je muški sindikalizam uticao na žene njima pripada i pravo da budu bolje upoznate sa njegovim radom. Ženska laburistička liga posvetila se ućlanjenju svih žena u borbu za poboljšanje društvenih i privrednih uslova nadničarske klase, ali je raspon tretiranih pitanja bio vrlo širok — od uslova rada u očnoj industriji do žena porotnika i sudija, od ukidanja smrtnih kazne do obrazovne reforme, od rudničkih kupatila do dećijih besplatnih klinika (Middleton, 1977). U svetu svih ovih aktivnosti, čini se paradoksalnim da je razlog što žene danas ne dospevaju do vrhova u Laburističkoj partiji najvećim delom u snazi glasova sindikata.⁵

Položaj žena u sindikatima u mnogim zemljama, uključujući i Britaniju i SAD, ni izbliza ne odslikava njihov značaj u proizvodnji. Tabela 14.1 pokazuje da se tokom jedanaest godina, od 1966 do 1976, procenat žena članova britanskog sindikata popeo (vidi tabelu 14.1)

sa 22 na 28,8 procenata, dok su 1976. žene činile 39 posto radne snage. Još uvek stoji da mnogo manji broj žena nego muškaraca postaje poslovoda ili punopravni službenik sindikata (McCarthy, 1977). U SAD, oko 12 posto zaposlenih žena ućlanjeno je u sindikate dok četvrtina svih sindikata nema ženskih članova (Baxandall 1976.). Preovlađuje shvatanje da se žene teško organizuju zato što su apatične i /ili zabrinute samo za sledeći koverat sa platom. Međutim, pretežno muški sindikati uradili su malo da prilagode svoju organizaciju i dinamiku aktivnosti

de ženama, uz postojeće uvreženo uverenje da se muškarcima može poveriti briga o interesima žena. Zapravo, ta tela nisu zastupala pitanja od neposrednog značaja za žene. Podaci o tome su vrlo nepovoljni za žene u poređenju sa podacima o ženskim sindikalnim ligama koje su cvetale u Britaniji i Americi između 1890. i 1925. Zakonodavstvo za radnice, nastava engleskog jezika za žene imigrante, obrazovanje žena srednje i radničke klase u cilju razvijanja zajedničke svesti o njihovom položaju, podrška ženama štrajkaćima — sve su to bile istaknute teme. Uistinu, čini se da su se Američke organizacije pomerile prema brisanju klasnih podela među ženama, što u svaćijim očima predstavlja istinski revolucionarno dostignuće (Jacoby, 1976.)

Kao što kaže *Rosalyn Baxandall* u svom istraživanju američkih sindikata,

Pojedinaćni kontakti i sukobi, sa industrijskim upravnim strukturama i takode sa muškarcima radnicima sa jedne strane, i sa vladinim propisima sa druge, sasvim jasno ne predstavljaju zamenu za združenoću, masovnu snagu (ženske) radničke klase. (Baxandall, 1976 str. 267)

ili: militantnost nije isto što i militantni sindikalizam, i u svetlu muške hegemonije u sindikatima, odbijanje radnica da se pridruže može samo povećati militantnu, racionalnu, politički svesnu odluku (Purcell, 1979.). Međutim, govori li nam to da odgovor leži u odvojenim političkim organizacijama za žene?

FEMINISTIĆKA POLITIKA

Godine 1970. britanski pokret za oslobođenje žena održao je svoju prvu nacionalnu konferenciju u Oxfordu. *Shrew* (Goropad), časopis radionice ženskog pokreta, izvršio je analizu izveštaja o toj konferenciji u

Clan IX

Na svaku ženu proglašenu krivom primenjuju se sve zakonske mere.

Clan X

Niko ne može biti uznemiravan zbog svojih mišljenja, bila ona i fundamentalna. Žena ima pravo da se popne na gubilište, ona mora da ima i pravo da se popne na Tribinu, sve dok njeno izražavanje ne narušava Zakonom ustanovljeni javni red.

Clan XI

Slobodno saopštavanje misli i stavova jedno je od najdragocenijih prava žene, budući da ta sloboda osigurava legitimnost oćeva u odnosu na decu. Svaka građanka može, dakle, slobodno da kaže »ja sam majka vašeg deteta«, a da je varvarska predrasuda ne prisiljava da skriva istinu, izuzev da bi odgovorila na zloupotrebu te slobode u slučajevima predviđenim Zakonom.

Clan XII

Jamstvo prava žena i građanke je viša nužnost. Tojamstvo treba da se ustanovi

u korist svih, a ne u posebnu korist onih kojima je namenjeno.

Clan XIII

Radi održavanja javne sile, kao i za troškove administracije, doprinosi žena i muškaraca su jednaki. Žena ima pravo na sve službe, na sve teške zadatke, ona dakle treba da ima udeo u raspodeli svih položaja, nameštenja, zaduženja, počasti i delatnosti.

Clan XIV

Gradanke i Gradani imaju pravo da sami ili preko predstavnika konstatuju neophodnost javnih doprinosa. Gradanke tu mogu da učestvuju isključivo podjednako, ne samo u bogatstvu, nego i u javnoj upravi, i da određuju stopu, osnovicu, način ubiranja i trajanje poreza.

Clan XV

Masa žena, združena u savezu radi oporezivanja sa masom muškaraca, ima pravo da joj svi javni službenici i javna uprava polažu račun.

Clan XVI

Nijedno društvo u kome nisu zajemćena prava niti određena podela vlasti ne poseduje ustav. Ustav je ništavan ako većina pojedinaca koji čine Naciju nije učestvovala u njegovom donošenju.

Clan XVII

Svojina pripada svim polovima, ujedinjenim ili razdvojenim. Ona je nepovredivo i sveto pravo svakoga. Kao istinskog prirodnog nasleda niko je ne može biti lišen, osim ako to javna potreba, zakonito konstatovana, ne iziskuje očigledno i pod uslovom pravedne naknade.

Postambula

Ženo, probudi se, zvon razuma odjekuje svemirom, spoznaj svoja prava! Moćno carstvo prirode nije više okruženo predrasudama, fanatizmom, sujeverjem i lažima. Baklja istine razvejala je sve oblake gluposti i uzurpacije. Porobljeni ćovek je uvišestrućio svoje snage, a tvoje su mu bile potrebne da bi skrsio svoje okove. Postavši slobodan, postao je nepravedan prema svojoj družici. O, zene!

potrebama radnica, ĉiji rad uključuje i vodenje domaćinstava, služenje mužu i deci.

Na izvestan naćin, kako je to istakao Duverger (1955.), konvencionalni oblici politićke organizacije poput sindikata imaju malo da ponu-

TABELA 14.1 Žene kao procenat sindikalnog ćlanstva. Ujedinjeno kraljevstvo, 1966 — 1976.

Godina	br. muškaraca (000)	%	Žensko ćlanstvo br. (000)	%	Total (000)
1966	8.003	78,0	2.256	22,0	10.259
1967	7.903	77,6	2.286	22,4	10.188
1968	7.829	76,8	2.362	23,2	10.191
1969	7.965	76,1	2.505	23,9	10.470
1970	8.437	75,5	1.741	24,5	11.178
1971	8.374	75,3	2.752	24,7	11.126
1972	8.445	74,4	2.905	25,6	11.351
1973	8.443	73,7	3.005	26,3	11.447
1974	8.579	73,0	3.176	27,0	11.755
1975	8.592	71,5	3.425	28,5	12.017
1976	8.816	71,2	3.560	28,8	12.276

Izvor: Komisija za jednake mogućnosti (1978-9) Tabela 6.8p69

sredstvima masovnog opštenja (medijima). Reporter *The Observera* je opisao ućesnice kao »mlade, nasilne, radikalne, i vrlo privlaćne sa svojim dugim kosama i maksi kaputima« i pomenuo je da su se na policajma knjiga prodavale *Misli vode Mao Cedunga*. »Militantnost u kuhinji« glasilo je naslov izveštaja u *Timesu*; *The Guardian*, koji je posvetio svom izveštaju samo 4,5 inća (7 cm), uvrstio je rećenicu koja opisuje sadržaj te konferencije. U *Daily Telegraphu* istaknuto mesto dato je dobacivanju i pozivima na red (»Prepirka u ženskom razgovoru o oslobođenju«). Zapažena je i ćinjenica da je »jedna grupa oćeva vodila jaslice za grupu od 40 dece ostavljene privremeno bez majki«. *New Society* priznaje da okupljene žene nisu bile samo 'ljutite' već i 'promišljene'. *The Spectator* je poćeo izveštaj rećima »Svima koji se interesuju za sifražetkinje novost je to da je 'ženski vikend' održan 1970. lićio na oćkrice *coelacantha* (dupljara) za zoologe. Naglasak je stavljen na nekompetentnost (. . . . boreći se svežnjevima literature koja se nije mogla prodati jer je izgubljen sitni novac) i rećeno je kako ućesnice konferencije obuhvataju (uobićajnu studentsku rulju boje blata. . . . pljusak nostalgije, studentske anarhiste, komunistićeke cure, odela uzeta iz *Dr. Živaga*' (*Shrew*, april 1970.). Sve ovo teško može zvućati kao da se radi o vrlo organizovanom i znaćajnom politićkom pokretu. Usredsređenje na pojavne detalje u izgledu, na nerećrezentativne teme i trenutke neorganizovanosti, prenosi ćitaocima sliku ćupavih ućenica bezumno upletenih u jedan ćin blage sabotaže. Iz ovih izveštaja niko ne bi naslutio da će deset godina kasnije ženski pokret još uvek biti jak. (Iako se moćda moglo pretpostaviti da će taj isti stav pokroviteljske trivijalizacije još uvek odrećivati medijske reakcije na feminizam.)

Feministića politika je samosvesno različita od muške politike. Organizovani feminizam rastao je, u obe istorijske znaćajne situacije po